

„Ami leszünk, annak vagyunk a múltja.”

(Turczi István: *A változás memóriája*. Palatinus Kiadó, Budapest, 2011)

Változunk. Ennyi, legalábbis úgyszólván: bizonyos. Változunk mindannyian, és mivel mi egyének, individuumok, oly különbözőek, de egy bizonyos metszésponton mégis egyek

vagyunk, összeadódva alkotjuk e világot, ezt a hatalmas közösséget, tőlünk és velünk változik ez is. S ahogy telnek az évek, belül is alakulunk, illetőleg nagyobb időintervallumok után a mögöttünk állót személve, összehasonlítva azt a jelenrel, olykor-olykor megállapítjuk: a körülöttünk lévő is alakul, ugyanúgy. És elengedhetetlen az ilyen visszatekintések esetén az összegzés. Ez pedig természetes igény is egyben, viszont talán úgy helyes, ha nem valami jellemfejlődés rögzítéséről, megelégedett bólogatásról van szó az ilyesfajta vissza-visszagondolások esetén, hanem az elmúlt és a jelenlévő közötti egyensúly kereséséről. Főleg ha ezt, tegyük föl, versekben (mi több: prózai versekben!) teszi az illető. Egyfelől mert az idő múlása, a pusztán biológiai öregedés nem feltétlenül jelenti a bölcsességet is egyben, inkább csupán tapasztalatot, amelynek hasznosításáért ki-ki maga felel. Másfelől pedig mert – író emberről lévén szó – öncélú, önimádó költészetet indukálna egy olyan összegzés, amely a kinyilatkoztatás igényével lépne fel.

Turczy István *A változás memóriája* című verseskötete a jobbik esethez, sőt a lehető legideálisabb esethez tartozik. Tekintve, hogy a kötetben kibomló költészet alanyi, de korántsem öncélú, olykor mély szentenciákat megfogalmazó, de korántsem hatásvadász vagy álfilozofikus. Hiteles tehát.

Ezek a (prózai) versek a legtöbb esetben pontos, erős, a lírai én számára mindenképpen meghatározó emlékekből építkeznek. Egy múltból előkotort pillanat, szín, illat, gyermekkori érzés, egy elvesztett baráthoz köthető élmény, vagy akár a tudatban megragadt valaha olvasott verssor: bármi elindíthatja a szövegeképződést. És ne legyen kétségünk: munka ez, méghozzá nem is könnyű. Az emlékezés ugyanis kutatás, szembenézés és szembesülés valamivel, ami végtére is már elmúlt, de menthetetlenül meghatározza az identitást. E kutatás tere pedig egy olyan tér, ahol *minden szöglet magánterület*. Mint ilyen pedig végtelenül személyes. Mégis, e szövegeket olvasva érezhetünk valamiféle univerzalitást és kontinuitást is, mert olyan emlékekből formálódnak a versek, amelyek akár bármelyikünkéi is lehetnének.

Annak ellenére, hogy az emlékezés valójában mennyire szubjektív, befelé koncentráció folyamat, ezekben a prózaversekben újra és újra kimondatnak olyan megállapítások, amelyek az egyetemesség, a kollektivitás irányába mutatnak („Értékesebb, ami nem birtokolható.” – *Alkímia I. Melanózis*

; „Ha elfogadod, / hogy az ismétlődés a változás memóriája, képes / leszel ritmizálni tévedéseid.” –

A változás memóriája

; „Ha / önmagam ismerném, tudnék mindent.” –

Bódhiszattva figyel

).

Az egyetemesség gondolata más aspektusból is jelen van a könyvben. A keleti kultúrák (például Kína, Japán, India) is megidéződnek egy-egy versben, csakúgy ahogy a keresztény, európai kultúrkör. Továbbá Turczi István képzőművészet iránti érzékenysége ebben a kötetben is kifejeződésre jut. Ezen érzékenység egyértelmű bizonyítéka, hogy illusztrált kötettről van szó. Fazakas Csaba nonfiguratív fekete-fehér grafikái homályosak, talányosok, kiválóan tükrözik a kötet hangulatát, az emlékezés bizonytalanságát, kuszaságát, a visszaidézés folyamatának szerteágazottságát. A verseskönyvben találunk olyan alkotásokat is, amelyek valamely festmény mögé készültek; ekfrázisok, céljuk tehát a festmények szöveges bemutatása (például: *'Wir sind nicht einig'; Arcus temporum; Péter és Pál*). Azon felül, hogy a képek elevenen megjelennek az olvasó szeme előtt, a lírai én reflexiói is intenzíven hatnak a befogadóra, tekintve hogy a műtárgyat szemlélő impresszióiról, a festmény által kiváltott érzelmeiről is tudomást szerzünk: „Beszélni kéne velük / A két fej, a színek, a kezek, ismerős / minden. Ha létezik barna fény, belőlük árad. Fáklyák / füstjében dereng a test, sugárzik a csont. Homlokuk / mögött csírázó feketeség. A szemek, mint üvegszirom. Az / est aranya egyre tömörebben súlyosodik tekintetükre. / Arcokat látok, akik kinéznek az időből. Lenni akar / bennük, ami nincs. Simon Péter szájának helyén / zúzmarás ezüst. Pál a semmibe néz, tanácsait ma sem / tudom hasznosítani. Nekik csak fedetlen arcuk tompa / ragyogása. Árnyak vezeklése a kimondatlan körül. A csend / vigíliája. Néha félek tőlük. Én nem akarok mást: beszélni / velük.” (*Péter és Pál*)

A folytatólágosság legnyilvánvalóbban a második ciklusban (*Remake*) érhető tetten. E versekben a költő nagy elődök (pl.: Rilke, William Carlos Williams, Borges), illetve barátok, pályatársak (többek között Vas István, Deák László, vagy Itamár János-Keszt) előtt tiszteleg. De ahogy a cikluscím magyar jelentése (újraalkot, átalakít) is jelzi, Turczi az egyes szerzőktől származó sorok, gondolatok köré új szöveget épít, vagy a közös pillanatok egyikét felidézve tárja elénk a kollegiális és személyes barátság egy szeletét. Ez a versciklus kiválóan tükrözi az emlékezés folyamatát, illetőleg annak hatását, nevezetesen hogy a tapasztalat, az élmény miként szűrődik át magán a tapasztalón, s miként épül be a személyiségbe. Ez a fajta szemlélődés; a megtörtént átszűrése, majd újrahasznosítása Turczi Istvánra kiváltképp jellemző.

A folytatólágosság, folytonosság egy más megközelítésből is jelen van kötetben. Mégpedig azokban a versekben, amelyekben megjelennek a felmenők, és a tőlük való származás, a személyes kontinuitás kérdései. Az *anyamegmaradás törvénye* című alkotás egy rendkívül személyes, mégis szinte hétköznapi alapszituációt tár az olvasó elé: „Anyu egész nap diót tör”. Még „Csajkovszkij is büszke lenne rá.” Ez a közvetlen hang, derűs verskezdés aztán komolyabb tónusra vált, amint világossá válik az édesanya rendületlen diótörésének miértje: ezzel fizet. Például az orvosnál. Újabban már a piacon is. Van ebben valami, ami megállásra készíti az embert. Társadalomkritika két mondatban. Meg szívfacsar a javából. A vers zárlatában pedig a gyengéd anyai érintés. Ahogy elképzeljük az idős asszonyt, amint épp felnőtt gyermeke arcát simítja, tekintetük másodpercekre összekapcsolódik, szónak nincs helye,

lecsendesít. Mert végül, idővel valahogy mindannyian lecsendesedünk talán, az idő, a változás kikristályosítja a lényegét, és így esetleg valamiféle nyugalom mégiscsak adatik: „Minden kis háború lezajlott már a / fejünkben, és csak hallgatunk, hallgatjuk, ahogy / visszahullámzik csendünkbe az idő. Bárhol / megteremthető a mindenség közepe. Ahogy két keze / arcomat összefogja.”

A *Tésai* napok ciklusában már a nagyszülők alakja is felbukkan, jelezve: a származás, a gyerekkor emlékei, meghatározó alakjai természetszerűleg hatnak a személyiség alakulására. Továbbá a felmenők tapasztalatai, bölcsessége talán genetikusan is öröklődik és empirikus úton is e személyiség integráns részévé válik. Az ősöktől tanulható az élet, történeteiken keresztül átszivárog belénk valami rejtett tudás, csak meg kell hallani, s egyszer majd továbbadni. Elvégre a legősibb módon, a szájhagyomány útján terjedő történetek, tehát a generációk közötti tudásátadás jelenti a folytatást. *Hiszekegy* című hömpölygő versében hitet is tesz emellett: „hiszek a másoktól tanult / történetekben [...] hiszem hogy a halottak előttünk / járnak hiszem hogy utánunk igazabbak jönnek...”

E kötet rész prózai versei szinte naplószerűen tárják elénk a lírai én teljes befelé koncentrálását. A figyelés, emlékezés, (ön)megértés folyamata ebben a ciklusban erősödik fel a leginkább, a költői hang talán itt, a kötet végén válik a legszemélyesebbé. Ugyanis az első ciklus (*Hazárdnak rendületlenül*

) alkotásai inkább a szentenciaszerű, filozofikusabb írások közé tartoznak. Ezek kivétel nélkül E/2-ben szólnak, amely enyhe távolságot, objektivitást, kiterjesztettséget jelez, annak ellenére, hogy sok esetben természetesen önmegszólításról van szó. De valójában ez a kettős értelmezhetőség a már korábban említett univerzalitás felé hat.

A négy versciklus tekintetében tehát jól érzékelhető a szűkítés; az első ciklussal szemben az *Al kémia*

már egy személyesebb megszólalást tükröz, a

Remake

versei pedig valamilyen emberi kapcsolatból merítenek. Ez a tendencia pedig a

Tésai napok

ban csúcsonyul ki. Ezen utolsó előtti ciklus verseinek másik elengedhetetlen eleme a békés környezet, a táj, amely a termékeny elvonulás színhelyéül szolgál. Tésa kis község Pest megyében, közel a szlovák határhoz. „Itt nagyra nőnek az almafák [...] Az asszonyok vödörökben / hordják a nevetést. Itt érezni a föld súlyát, szagát.” (

Nyitva minden ajtó

) Ez a falusi atmoszféra, a természetközelség, a hagyomány mind-mind megteremtik azt a nyugalmat, ami a változás memóriájának feltérképezéséhez elengedhetetlen.

A kötet azonban érdekes módon nem a *Tésai napokkal* zárul, hanem az egyetlen verset (*Kié*) tartalmazó

Epi

című ciklussal. A kötetzáró alkotás formáját illetően kilóg a könyvből, ugyanis nem prózavers, hanem egy néhány soros szabadvers, középre zár sorokkal. Mindazonáltal érzékletes lezárása ennek a korántsem könnyű érzékelés- és értékelésfolyamatnak: „Az agy órája lejárt / bízd magad érzékeidre / már túl néhány fohászon / menetkész új jelekkel teli az ég / kié a tisztánlátás ez a kozmikus vászon”.

A változás memóriája hangulatában alapvetően komornak nevezhető. Mégsem keserű. Egyrészt mert a kontinuitás, a mindig tovább egyértelműen jelen van ezekben a prózai versekben, másrészt pedig a nyelvi játékosság, a humor, az irónia újra és újra lazít a téma természetéből adódó súlyosságon.

Ezek a prózai versek végül rávilágítanak valamire. Jelesül arra, hogy a változás emlékezés útján való megdolgozása elengedhetetlen a jelen megértéséhez. Ahogy a verseskötet mottójául választott T. S. Eliot idézet jelzi: „Minden mindig most van.” Ami elmúlt, az is. Meg ami lesz, az is. Ezzel a felismeréssel pedig előbb-utóbb elengedhetetlenül kezdeni kell valamit.